

Toekomstvisie Hoeksche Waard

... de natuur centraal ...

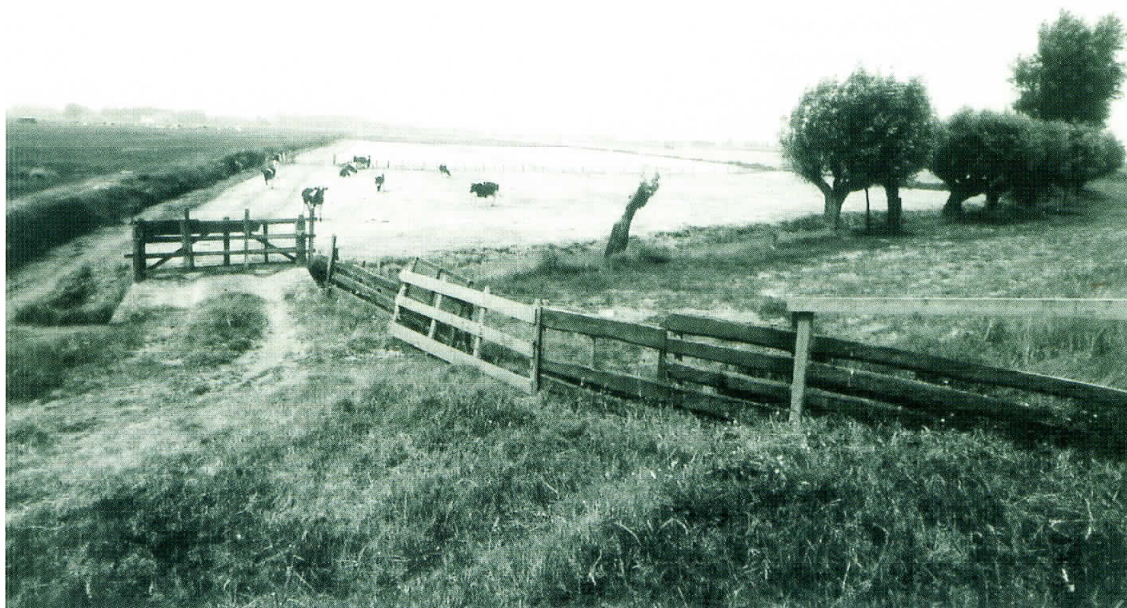

25 jaar
Hoekschewaards Landschap
vereniging voor natuur en milieu

1973 - 1998

Inleiding

Waarom een toekomstvisie op de Hoeksche Waard vanuit het Hoekschewaards Landschap met de natuur als centraal thema? Gaat het dan zo slecht met de natuur? Nee, dat is niet de reden. De natuur wordt langzaam aan steeds waardevoller in de Hoeksche Waard. En met een beter beheer van dijken, bomen en kreken kan dit nog beter worden. Verder werken aan het natuurontwikkelingsplan dat het Hoekschewaards Landschap een aantal jaren geleden uitbracht, zou voldoende zijn.

Maar... er zijn steeds meer plannenmakers van buiten de streek die beslag willen leggen op delen van de Hoeksche Waard: voor een hogesnelheidslijn, bedrijfsterreinen, wegen, kassen, woningbouw enz. De druk op de streek neemt toe, daarom heeft het Hoekschewaards Landschap opdracht gegeven voor een studie naar de ontwikkelingsmogelijkheden voor de Hoeksche Waard. Daarin is de toekomst van de streek centraal gesteld. Het betreft de ontwikkeling van een gebiedsvisie vanuit Landbouw, Natuur en Recreatie in de Hoeksche Waard. Dat zijn de kwaliteiten die de Hoeksche Waard bijzonder maken.

Deze brochure is een samenvatting van die studie. Eerst wordt de Hoeksche Waard beschreven met zijn waardevolle dijken, kreken, natuur en zoetwatergetij. Dan de landbouw als drager van het landschap, de recreatiemogelijkheden en het groene casco dat versterkt zal moeten worden als de natuur en het landschap aangetast worden.

De Hoeksche Waard

De Hoeksche Waard ligt op het trefpunt van drie soorten natuurgebieden. Hier ontmoeten het rivierengebied, de Zeeuwse delta en het zoetwatergetijdegebied van de Oude Maas elkaar. Die laatste is zelfs uniek in West-Europa, want gebieden met een getij van zoetwater - zoals vroeger in de Biesbosch - zijn na de afsluiting van de zeearmen zeldzaam geworden. Maar de Oude Maas kent nog een verschil tussen hoog en laag water van ongeveer een meter. Dat is aantrekkelijk voor veel bijzondere planten en dieren. Vooral de zeldzame spindotter is aan het getij aangepast en komt bijna alleen in dit gebied veel voor.

Door zijn ligging tussen de rivieren Dordtse Kil, Oude Maas, Spui en de oude zeearmen Haringvliet en Hollandsch Diep is de Hoeksche waard in feite een eiland met 75 kilometer oevers. Oevers, waar de natuur op de grens van water en land erg waardevol is. Vanwege de ligging dicht bij de kust, ligt de Hoeksche Waard onder de routes van trekvogels. Vooral in de winter geeft dat veel wintergasten, soms wel tienduizenden ganzen en veel roofvogels.

De ontstaansgeschiedenis van de Hoeksche Waard is aan de kreken en dijken af te lezen. Het gebied werd eerst vanuit het oosten tot en met Sint Anthoniepolder en Munnikenland ingepolderd. Maar door de Hoeksche & Kabeljauwse Twisten en de Sint Elizabethsvloed van rond 1421 bleven ook alleen deze poldertjes en Oud Bonaventura bestaan. Daarna werden eerst de aanwassen in het westen en later in het zuiden ingepolderd. Rond 1600 werd ook het verloren land in het oosten als Nieuw Bonaventura weer teruggewonnen. De kreken die in het land overbleven, zijn dan ook allemaal honderden jaren oud.

Ook in de prehistorie en de Romeinse tijd moeten hier bij riviermondingen al veel mensen op de hogere delen gewoond hebben. Pas de laatste jaren blijkt door de inspanningen van archeologen van de Stichting Oudheidkundig Bodemonderzoek dat hier grote Romeinse nederzettingen aan de rivieroever geweest moeten zijn.

Nu is de Hoeksche Waard ongeveer 30.000 hectare groot en wordt bewoond door ongeveer 80.000 mensen. Kenmerkend voor de Hoeksche Waard zijn de vele natuurgebieden langs zijn oevers, de oude krekenlopen en de beboomde dijken. De waarde van natuur en landschap van de Hoeksche Waard is te weinig bekend en wordt vaak ondergewaardeerd, evenals de zelfbewuste betrokkenheid van de bewoners bij hun streek.

Dijken

Dijken en de Hoeksche Waard zijn historisch met elkaar verbonden. Het gebied is ontstaan na een reeks van bedijking, waarbij in de loop van eeuwen polder na polder werd toegevoegd. Het patroon van de binnendijken weerspiegelt dan ook een belangrijk deel van de geschiedenis van de streek. De binnendijken, ooit aangelegd als waterkering, vervullen nu een veelheid van functies. Er zijn woningen gebouwd, bedrijven gevestigd en de dijken worden gebruikt voor beweiding. Ze hebben ook een belangrijke verbindingfunctie voor de mens. Op de meeste binnendijken zijn wegen aangelegd. Ook voor de natuur kunnen dijken belangrijke verbindingzones vormen.

Ecologische verbindingen zijn nodig om een gevarieerde natuur in stand te houden. De dijken bieden wat dat betreft kansen. Met name op de zuidhellingen kan op dijken met zavelgronden bloemrijk grasland tot ontwikkeling komen. Bloemrijk grasland kent een grote variatie aan plantensoorten. Het geeft een kleurrijk aanzien en ze zijn van belang voor vlinders en andere insecten. Op minimaal 80 kilometer binnen- en buitendijk dient het beheer op de ontwikkeling van bloemrijk grasland te worden gericht. Dat houdt in dat er een zogenaamd verschrallingsbeheer wordt toegepast. Dat kan door maaien, beweiden, of een combinatie daarvan. Bemesting en het gebruik van herbiciden blijven achterwege. Bij een maai-beheer moet het maaisel altijd worden afgevoerd. Eventuele beweiding moet extensief gebeuren. Dat wil zeggen, dat de veebezetting niet te hoog mag zijn.

Door afwisseling van bloemrijk grasland met ontwikkeling van struweel ontstaat de voor de natuur zo belangrijke variatie. Mogelijk kan hierdoor de Geelgors, een uit de Hoeksche Waard verdwenen vogelsoort, weer terugkomen. Pleksgewijs op de zuidhellingen van binnendijken, maar vooral ook op de noordhellingen zijn er kansen voor natuurlijk struweel.

Door een beheer van 'niets doen' ontstaat op langere termijn vanzelf struweel. Dit proces kan worden versneld door het inplanten van streekeigen natuurlijk plantmateriaal. De begroeiing met struiken kan aansluiten aan de beplantingen bij woningen en bedrijven aan de dijken. Een combinatie met de aangeplante bomen ligt voor de hand. Veel dijken zijn beplant met bomen.

Deze boomsingels accentueren die dijken en vormen ecologische schakels in het landschap. Bij vervanging moet dat zo blijven. Dat is mogelijk door gefaseerd te verjongen en in hetzelfde seizoen weer aan te planten.

Recreatie

De ontwikkeling van bloemrijk grasland en struweel geeft meer variatie aan de dijken. In combinatie met de reeds aanwezige bomenrijen betekent dit een landschappelijke opwaardering van het buitengebied, waardoor dit aantrekkelijker wordt voor bewoner en recreant.

Dijken lenen zich bij uitstek voor routegebonden recreatie. Over bijna alle dijken kan gefietst en gewandeld worden en in overleg met eigenaren en gebruikers moet het mogelijk zijn om wandelroutes uit te breiden tot de teen van de dijk en zo midden tussen bijvoorbeeld het fluitenkruit te lopen.

Met een aantal kleine voorzieningen kunnen de diverse routes meer gestalte krijgen. Te denken valt aan picknickplaatsen, hier en daar een bankje en een goede routemarkering. Langs bloemrijke dijkgedeeltes kunnen educatieve routes ontwikkeld worden. Als de routes over en langs de dijken gecombineerd worden met routes door een meer natuurlijke omgeving, levert dit een meerwaarde op, die de recreant zeker waardeert.

Kreken

Open polderlandschap doorsneden door kreken, is karakteristiek voor de Hoeksche Waard. Oude kreeklopen zijn vaak nog restanten van getijdengeulen van voor de inpoldering. Ze hebben nu vooral een functie in de waterbeheersing.

Ook voor de natuur kunnen ze een belangrijke rol vervullen. Vanwege het lintvormige karakter zijn de kreken uitermate geschikt om als ecologische verbindingzones te worden ontwikkeld. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Provinciale Ecologische Hoofdstructuur onder andere bestaat uit een netwerk van kreken, dwars door de Hoeksche Waard. Echter, deze structuur bestaat alleen nog op een kaart in een provinciaal plan. Uitvoering van het plan komt slechts schoorvoetend van de grond.

In het oosten van de Hoeksche Waard vindt herinrichting van kreken plaats in het kader van de landinrichting. De hellingen van de taluds worden flauwer gemaakt. Rietkragen worden aangeplant en hier en daar worden natuurgebiedjes aangelegd waar rietland en ruigte tot ontwikkeling kunnen komen. Elders in de Hoeksche Waard vinden soortgelijke ontwikkelingen plaats op initiatief van Waterschap De Groote Waard en Zuiveringschap Zuid-Hollandse Eilanden & Waarden.

In de kreken kan zich een zoetwatergemeenschap vestigen, met een grote variatie aan planten, vissen en waterdieren. Kikkers en salamanders planten zich er voort, maar hiervoor is verbetering van de waterkwaliteit nodig. In kreken met een totale lengte van minimaal 140 kilometer moet de ecologische functie prioriteit krijgen. Inrichting en beheer moeten hierop worden afgestemd, met rietkragen waarin ook kruiden voorkomen. Ongeveer om de twee kilometer een gebied van ongeveer een halve tot een hele hectare met rietland, ruigte en hier en daar struweel.

Veel planten- en diersoorten van een natte en vochtige omgeving nemen af. Vooral in ons land staat dat soort natuur door verdroging sterk onder druk. In de Hoeksche Waard liggen er kansen om daar iets aan te doen. In en langs de kreken kan een grote variatie aan plantensoorten voorkomen. Vogelsoorten als Kleine Karekiet, Snor en misschien ook wel de Grote Karekiet kunnen er tot broeden komen. Het beheer moet daar dan wel op worden afgestemd. Er moet altijd voldoende overjarig riet zijn en het gemaaide riet moet worden afgevoerd.

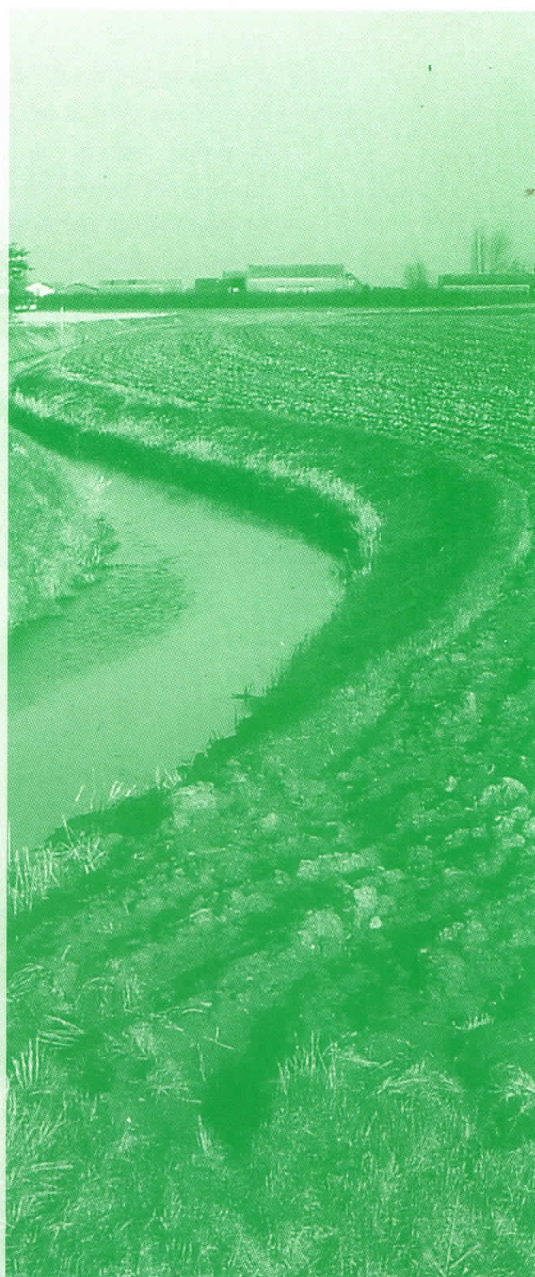
Rietkragen die in het voorjaar frisgroen zijn, daarna bruinbloeiend en vervolgens geelgekleurd, markeren de kreken en verfraaien het open polderlandschap. Langs diverse kreken is een begin gemaakt om de natuurwaarden langs de oevers te vergroten. Kleine natuurontwikkelingsprojecten, waardoor moerassige eilandjes en bredere rietkragen ontstaan, verschijnen hier en daar in het landschap. De ecologische structuur krijgt zo langzaam gestalte.

Recreatie

Wat voor de dijken geldt, is zeker ook voor de kreken van toepassing, zij het dat het kronkelige karakter van een kreek nog meer tot de verbeelding spreekt dan de vaak rechtlijnige dijken. Wandel- en fietsroutes langs kreken brengen de mensen tot diep in het landelijk gebied van de Hoeksche Waard.

Doordat kreken voornamelijk door agrarisch gebied lopen, ligt de combinatie met agro-toerisme (een vorm van toerisme, gericht op alle facetten van het agrarisch bedrijf) voor de hand, waardoor de route interessanter wordt. Informatieborden op deze locaties kunnen het draagvlak voor deze natuurgebiedjes vergroten. Juist op deze routes zullen natuurpaden met informatie over wat er te zien en te horen is, zeker gewaardeerd worden. Bij de wat grotere natuurontwikkelingslocaties kan een simpele observatiegelegenheid gemaakt worden om vogels en andere dieren ongemerkt te bekijken.

Voor de recreant-visser kunnen op diverse plaatsen, niet ver van de weg, vissteigers aangelegd worden. Ten slotte kan onderzocht worden welke kreken zich lenen voor kano-routes. Vooral de wat bredere en diepere kreken lenen zich hiervoor, bijvoorbeeld een noord-zuidverbinding tussen de natuurbezoekerscentra in Oud-Beijerland en Numansdorp.

Landbouw

Natuur en landschap in de Hoeksche Waard hebben zich in de loop der eeuwen in nauwe samenwerking met het agrarisch bedrijf ontwikkeld. Door de toenemende intensivering van de landbouw zijn de laatste decennia de natuurwaarden meer naar de achtergrond gedrongen. Toch is het belang van dat agrarisch gebied voor de natuur nog steeds groot. Ook om die reden dient de landbouw in de Hoeksche Waard duurzaam in stand te blijven.

De komende tijd zal het agrarisch areaal krimpen. Alle ontwikkelingen gaan immers ten koste van landbouwgrond. De levensvatbaarheid van de sector kan hierdoor in het geding komen. Voor de instandhouding van de structuur van toeleveringsbedrijven, bedrijven die producten afnemen en ondersteunende instellingen is een voldoende groot areaal nodig.

Ook dat is voor de landbouw in de streek van levensbelang. Inkrimping van het areaal moet dan ook gepaard gaan met compenserende maatregelen. Hiervoor is samenwerking tussen overheden, landbouw en andere maatschappelijke organisaties noodzakelijk.

Andere functies van de landbouw dan de productie van voedsel moeten beter tot hun recht komen en tot een economische activiteit worden ontwikkeld. Hierbij kan gedacht worden aan de productie van natuur, landschapsbeheer en agro-toerisme. De relatie tussen het landelijk en stedelijk gebied verdient extra aandacht. Een aantrekkelijk en gevarieerd landschap aan de randen van stedelijk gebied nodigt uit tot wandelen, fietsen en vormen van routegebonden recreatie. Bedrijven kunnen de productie afstemmen op een directe levering aan de consument.

Streek eigen en biologische producten bieden extra perspectief en kunnen in belangrijke mate bijdragen aan het imago van de sector.

De ontwikkeling van biologische landbouw moet gestimuleerd worden. Hierbij moet aandacht besteed worden aan de hele keten van productie, verwerking, verpakking en afzet. Het stimuleren van de vestiging van bedrijven die hierin een rol spelen, is belangrijk.

Onderzoek heeft aangetoond dat agrarisch gebied grote natuurwaarden kan bevatten. Over dergelijke natuur in de Hoeksche Waard is nog niet zo veel bekend. Nader onderzoek is dus nodig. Een duurzame ontwikkeling in de landbouw heeft zowel economische als ecologische aspecten. De uitdaging voor de boer is het evenwicht tussen beide te vinden. Op lange termijn zijn ecologische en economische belangen gelijk. Voor de productie van voedsel is een gezond milieu immers een keiharde noodzaak.

Recreatie

Het agrarisch gebied van de Hoeksche Waard wordt door veel mensen als zeer aantrekkelijk ervaren, mede door zijn openheid en grootschaligheid. Het is een gebied, dat uitnodigt om te fietsen en te wandelen. Mede hierdoor wordt het agro-toerisme als nieuwe functie van de landbouw steeds belangrijker.

Een combinatie van routegebonden recreatie van wandelpaden langs dijken en kreken die aansluiten op agrarische bedrijven (cultuurhistorisch, landschappelijk), geeft een grote meerwaarde aan het gebied. Verblijfsmogelijkheden op agrarische bedrijven (kamperen bij de boer!) maken het gebied aantrekkelijker om langer te blijven en bijvoorbeeld een week te wandelen en te fietsen.

Het directe contact tussen stedeling en boer zou kunnen uitmonden in rechtstreekse verkoop van producten aan bezoekers en recreanten. Wat uiteindelijk beoogd wordt, is een verweving van landbouw, recreatie en natuur, waardoor het gebied een opwaardering krijgt.

Grootschalige natuur

Zijn er in de Hoeksche Waard nog mogelijkheden voor natuurontwikkeling op grote schaal? Hierbij moet dan gedacht worden aan eenheden van 500 hectare of meer. In dergelijke gebieden moet de natuur zichzelf in stand houden.

Menselijk ingrijpen vindt nauwelijks plaats. Hooguit kan de waterstand worden gemanipuleerd: een hogere waterstand maakt het drassiger en dat is goed voor de natuur. Ook kunnen zogenaamde grote grazers worden ingezet. Open water, rietland en ruigte, graslanden, struweel en bos bepalen het karakter van een dergelijk gebied. Het levert een gevarieerd landschapbeeld op en biedt plaats aan vele planten- en diersoorten. Vanwege het nu al intensieve gebruik van de ruimte is de ontwikkeling van grootschalige natuur in het overgrote deel van de Hoeksche Waard niet reëel.

Op het eiland Tiengemeten en in de Hogezaandsepolder kan dit wel. Met name deze laatste polder biedt mogelijkheden: er is nauwelijks bewoning, weinig bedrijfsgebouwen en er zijn geen openbare wegen. Het gebied is zonder twijfel de rustigste hoek van de Hoeksche Waard. Het grenst aan de ecologische hoofdstructuur van het Hollandsch Diep en heeft alle potenties om uit te groeien tot een bijzonder waardevol natuurgebied, waar het voor mens en dier plezierig toeven is. Mogelijk kan het gebied de uit de streek verdwenen otter weer een bestaan bieden.

Recreatie

Recreatief medegebruik van dergelijke grote gebieden staat de laatste tijd flink in de belangstelling. Het beleid van de grote terreinbeherende instanties, zoals Natuurmonumenten, is gericht op het openstellen van grote natuurgebieden voor het publiek. Natuurlijk mag dat niet ten koste gaan van de natuurwaarden van het gebied, maar met een uitgekende inrichting en faciliteiten op de minst kwetsbare delen is veel mogelijk. Gedacht wordt aan wandelroutes, vogelkijkhutten en observatietorens, waardoor recreanten altijd wat te zien krijgen.

Voor de echte 'vogelaar' (recreant met als hobby vogels kijken) ontwikkelt zich de laatste tijd een nieuwe vorm van toerisme: vogelfestivals! Dit is een periodiek terugkerend festijn in of in de nabijheid van een natuurgebied. Het programma omvat veldexcursies, presentaties, beurzen, kinder- en familieprogramma's en andere buitengerichte activiteiten.

Zoetwatergetijdegebied

De Hoeksche Waard ligt in de delta van Rijn en Maas. Onder invloed van eb en vloed op de Noordzee en de afstroom van rivierwater is er vooral in het Oude-Maasgebied sprake van zoetwatergetij. Hierdoor is er in dit gebied een bijzonder zeldzaam en internationaal uniek ecosysteem ontstaan. Planten en dieren hebben zich in de loop der eeuwen aangepast aan omstandigheden als overstromingen en slibafzetting. Doordat het afgezette slib van oudsher zeer voedselrijk is, hebben de planten er vaak kolossale afmetingen. Kruiden van twee tot drie meter hoogte zijn geen uitzondering. Zeldzaamheden als Zomerklokje en Spindotter zijn er een gewone verschijning.

Naast de rijkdom aan plantensoorten kent de Oude Maas een grote variatie aan vogels en andere diersoorten. Het gebied is van grote waarde als overwinteringsgebied, als pleisterplaats voor trekvogels, terwijl ook veel vogelsoorten langs de groene rivier broeden. Blauwborst en Bruine Kiekendief behoren tot de broedvogels.

Het is volstrekt logisch dat de Oude Maas als kerngebied deel uitmaakt van de ecologische hoofdstructuur, zoals deze is opgenomen in het Natuurbeleidsplan. Zoetwatergetijdegebied bevat bijzonder waardevolle natuur. Uitbreiding van dergelijke ecosystemen moet dan ook worden nagestreefd. Uitbreiding is mogelijk door langs de Oude Maas, het Spui en de Dordtse Kil het getij al dan niet gedempt binnendijs toe te laten. Onderzoek naar de mogelijkheden hiertoe dient plaats te vinden.

De waarde van het gebied kan nog worden vergroot door hieraan bos, danwel halfopen parkachtige landschappen toe te voegen. Hiervoor moeten de met slib opgespoten polders worden ingeplant en als natuurgebied worden beheerd. Aan het gebied wordt hiermee op termijn een soort climaxstadium toegevoegd in de vorm van bos en bloemrijk grasland.

Recreatie

De Oude Maas is bekend als een 'groene rivier' en trekt veel mensen die hiervan willen genieten, op welke wijze dan ook. Voor de een betekent dat een tochtje varen, terwijl de ander graag op een bankje aan de waterkant zit.

Ook voor routegebonden recreatie, zoals fietsen en wandelen, is het oevergebied van de Oude Maas bij uitstek geschikt. Op veel plaatsen lopen al fietspaden tot langs de waterkant. Verder is er ook een lange-afstandwandelaroute langs de Oude Maas. De routeaanduiding laat op veel plaatsen te wensen over. Ook zouden informatieborden op diverse plaatsen bijdragen aan een betere waardering van het gebied.

Groen casco

Het is duidelijk dat als er stedelijke ontwikkelingen komen, die in het noorden van de Hoeksche Waard zullen plaatsvinden. De inpassing van stedelijk gebied en de overgang van stedelijk naar landelijk gebied verdient extra aandacht. Voor deze overgangszone kan een groeimodel worden gehanteerd.

Dat groeimodel treedt in werking als natuur of landschap worden aangetast. Dan wordt immers de huidige balans tussen natuur- en landbouwgebieden aangetast. Een kleiner landbouwgebied vermindert de wisselwerking tussen beide en vraagt om versterking van de natuur. Uitgangspositie daarvoor is de ecologische structuur, vooral in de vorm van bestaande kreken. Deze kreken liggen nu in open agrarisch gebied. Zij moeten worden voorzien van rietkragen van ongeveer twee meter breed. Bij stedelijke ontwikkeling, zoals de aanleg van een nieuwe woonwijk, wordt hiervoor gecompenseerd door uitbreiding van de ecologische structuur. Bij toenemende stedelijke ontwikkeling wordt de structuur zo steeds forser. Er ontstaat een groen casco, waarin natuurdoeltypen als zoetwatergemeenschappen, rietland en ruigte, bloemrijk grasland, struweel en bos tot ontwikkeling kunnen komen. Het stedelijk gebied wordt ingepast in dit ecologische raamwerk, waarin ook recreatieve voorzieningen een plaats krijgen.

De landbouw maakt deel uit van het groen casco. Er ontstaat een relatie tussen de agrarische bedrijven en het stedelijk gebied, doordat producten rechtstreeks van het bedrijf aan de consument worden verkocht. Hierdoor komt er een breder assortiment aan producten en ontstaat er door de toename van variatie in de bedrijven een gevarieerder en aantrekkelijker landschap. Hier en daar blijft de landbouw tot in het noorden van de Hoeksche Waard doordringen.

Door de verweving van landbouw, natuur, recreatie en meer stedelijke functies grijpen deze functies als het ware als rode en groene vingers in elkaar. Een samengaan van economische en ecologische functies met goede woon- en werkomstandigheden als resultaat.

Recreatie

De Hoeksche Waard leent zich bij uitstek voor vormen van routegebonden recreatie. Dat komt door de aanwezigheid van vele lintvormige elementen als dijken en kreken. Wandelroutes, fietspaden en mogelijkheden voor kanoën en paardrijden kunnen met deze elementen worden gecombineerd. Door de routes gedeeltelijk door een natuurlijke omgeving en voor een deel door agrarisch gebied te laten lopen, ontstaat er voor de recreant een gevarieerd en aantrekkelijk aanbod.

Hiervoor moeten wel de nodige voorzieningen worden aangebracht, zoals hier en daar een brug, een zitje enzovoorts. Om routes aantrekkelijker te maken, moet er op diverse plaatsen natuurontwikkeling plaatsvinden. Een aantal gebieden moet voor kleinschalige recreatie beter toegankelijk gemaakt worden. In de Hoeksche Waard moet gestreefd worden naar een netwerk van groene routes. Langs deze routes ontstaan kansen voor agrarische bedrijven: met vormen van agro-toerisme kunnen ze hun inkomen aanvullen. Gedacht kan worden aan kamperen bij de boer, excursies op het bedrijf, het aanbieden van maaltijden, verhuren van paarden, fietsen en dergelijke, de verkoop van producten van het bedrijf enzovoorts.

Cultuurhistorische en archeologische elementen dienen zo veel als mogelijk in de routes te worden opgenomen: streekmuseum, Poldermuseum, Historisch Museum Strijen, Oude Raadhuis Oud-Beijerland, molens enzovoorts, evenals de ateliers van het verbazend grote aantal kunstenaars in de Hoeksche Waard.

Bouwen aan de toekomst

De Hoeksche Waard is een mooi gebied om in te wonen, te werken en te recreëren. Velen hebben plannen met de streek: kassen, bedrijfsterreinen, woningbouw, extra wegen enzovoorts. Er wordt overal gebouwd aan de toekomst van de Hoeksche Waard. Nu nog vooral op tekentafels, maar de druk op de streek wordt steeds groter.

Het Hoekschewaards Landschap bouwt al 25 jaar op haar eigen wijze aan de toekomst van het eiland. Uitgangspunt hierbij is een geleidelijke ontwikkeling, ruimte voor de natuur, instandhouding van het landschap en verbetering van het milieu, waardoor een plezierige leefomgeving is verzekerd. Ook de komende tijd zal het Hoekschewaards Landschap zich inzetten voor de toekomst van de Hoeksche Waard. De visie in deze brochure - die uitgaat van de eigen kwaliteiten van de Hoeksche Waard - is daarbij richtinggevend.

Colofon

samenstellers : Joost Kievit, Kees Mesker,
Joop van Riet

redactie : John Bakker, Joost Kievit,
Kees Mesker,
Wil Notenboom,
Jan Prince, Joop van Riet

foto's : Kees Mesker

layout en druk : drukkerij Brinkman,
Baarlandhof 51,
3086 EA Rotterdam

De totstandkoming van deze brochure werd
mede mogelijk gemaakt dankzij een subsidie
van de Zuid-Hollandse Milieufederatie.

Hoekschewaards Landschap,
vereniging voor natuur & milieu
Natuurbezoekerscentrum Klein Profijt
Zalmpad 11
3261 KP Oud-Beijerland